

SPECIÁLIS FOGVATARTOTTI CSOPORTOK SAJÁTOS KEZELÉSI IGÉNYEI – AZ ELSŐ ALKALOMMAL VÉGREHAJTANDÓ SZABADSÁGVESZTÉSRE ÍTÉLTEK RÉSZLEGE

Special treatment needs of specific groups of prisoners – First-time offenders unit

Tanulmányom a speciális fogvatartotti csoportok sajátos kezelési igényeinek és az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlegének témakörében készült, a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Bv. Intézet első büntényes részlegére fókuszálva. A kutatás történeti előzményekkel indul és vizsgálja a büntetés-végrehajtás fejlődését – különösen a sajátos kezelési igényű fogvatartottak vonatkozásában –, majd bemutatásra kerülnek a jelenleg működő speciális részlegek.

Kiemelt terjedelmet szántam az első büntényes elkövetők rendelkezésére álló reintegrációs programok ismertetésére, emellett tanulmányom összehasonlítást nyújt Magyarország és más országok között az első alkalommal elítéltek kezelésének kapcsán.

Írásom végén javaslatokat fogalmazok meg a magyar rendszer további fejlesztésére, kiemelve a külföldi jógyakorlatok adaptálásának lehetőségeit.

Kulcsszavak: első büntényes részleg, reintegrációs programok, első büntényes elkövetők, Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Bv. Intézet, speciális részlegek

My study on the special treatment needs of special groups of prisoners and the first-time offenders' unit was carried out with a focus on the special unit of the Borsod-Abaúj-Zemplén County Remand Prison. The research starts with a historical background and examines the development of the correctional system, especially with regards to prisoners with special needs; furthermore it describes the currently operating special wards.

I have devoted particular attention to the reintegration programmes available to first-time offenders, while providing a comparison of the treatment of first-time offenders between Hungary and other countries.

At the end of my paper, I make suggestions for the further development of the Hungarian system, highlighting the possibilities of adapting good practices from abroad.

Keywords: first-time offenders' unit, reintegration programmes, first-time offenders, Borsod-Abaúj-Zemplén County Remand Prison, special units

Bevezetés

Tanulmányom témaválasztásánál a legfontosabb szempont az volt, hogy jelenleg reintegrációs tiszti feladatokat látok el, így alkalmam van részt venni nap mint nap a bűnelkövetők mindennapjaiban, ügyeinek intézésében, betekintést kapok előéletükbe, személyiségükbe, családi kapcsolataikba is. Intézetemben, a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben három speciális részleg működött, ami a 2024. március 1-jei törvénymódosítások következtében két speciális részlegre módosult (drogprevenciós részleg és az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlege).

A specializált részlegre kerülők szembesülnek vele, hogy a mindennapjaikat szabályok, keretek (házirend, napirend) szerint, a családtagoktól elszakítva, a külvilágtól elzártan élik, de mégis elkülönítve azoktól a fogvatartottaktól, akik visszaesők, börtönrutinnal rendelkeznek, a fogvatartotti szubkultúrát elsajátították és negatív hatással lehetnek az első alkalommal bűnelkövetőkre. Az első bűncselekmények elkövetésének megértése nagyon fontos. Rávilágít az emberi természet jellegére, erkölcsi dilemmákra, a minket körülvevő családi és baráti kapcsolatok hatására. A bűnelkövetők különböznek egymástól, eltérő típusokba lehet sorolni őket, ezért mindenkinél más módszerek, eszközök vezethetnek eredményre. A büntetés-végrehajtás felismerte a különböző emberek elkülönítésének és a speciális csoportok létrejöttének szükségességét. A speciális kezeléseket több irányból közelíthetjük meg, ezek az irányok azok, amik a különböző speciális részlegek működését tették lehetővé a börtönökben, melyek tekintettel vannak olyan szempontokra, mint az egészség védelme, a mentális állapot, az életkor, a gyermeknevelés, a szabadulásra való felkészítés vagy akár az első alkalommal zárt intézetbe kerülés helyzete. A tanulmányom első részében erre tértem ki.

Írásom legfőbb témája az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték részlege mint speciális részleg. Rendkívül különböző lehet, ahogy az első büntényesek megélik a börtönbe kerülésüket (családtól, barátoktól való elszakadás elfogadása, beilleszkedésük folyamata, akadályai, mennyire veszik át a zárt intézet kultúráját, milyen szerepet töltenek be a fogvatartotti hierarchiában és mit tesznek annak érdekében, hogy tartózkodjanak további bűncselekmények elkövetésétől és visszailleszkedjenek a társadalom többi tagja közé). Ez az a csoport, aminek tagjai először szembesülnek az igazságszolgáltatás következményeivel.

A büntetés-végrehajtási intézeteken belül pontos szabályok vonatkoznak arra, hogy ki és mikor helyezhető be egy speciális részlegre, milyen feladatok tartoznak a részleg működéséhez és milyen teendője van az ott szolgálatot teljesítő személyi állományi tagoknak. Ezt elsősorban a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Intézetre vetítve mutatom be.

Tanulmányomban kiemelt helyet szántam a reintegrációs programok bemutatására – az első büntényesek vonatkozásában –, hiszen alapvető és nélkülözhetetlen szerepet játszanak a fogvatartottak életében és reintegrációjában. Ezek a tevékenységek segíthetnek a társadalmi visszailleszkedésben. A csoportfoglalkozásokról szakterületekre lebontva próbáltam átfogó képet adni, hangsúlyozva, milyen meghatározó szerepet töltenek be az intézet mindennapjaiban. A reintegrációs programok közül a munkáltatás szintén kiemelt tevékenység a fogvatartottak körében. Nemcsak lehetőséget ad számukra a termelékenységre és készségeik fejlesztésére, hanem segít abban is, hogy pozitív változásokat érjenek el az életükben.

Írásom utolsó részében összefoglaltam a kapcsolattartás szerepét és formáit a 2024. március 1-jei törvénymódosítás szerint. A kapcsolattartás kritikus téma az elítéltek körében, fontos, hogy kapcsolatot tartsanak fenn szeretteikkel, barátaikkal, illetve más támogató személyekkel és ott legyen bennük a tudat, hogy van valaki, aki támogatja őket és törődik velük, emellett így tudnak kapcsolatban maradni a társadalommal.

Végezetül nemzetközi kitekintést tettem a külföldön működő első elkövetői programról, ami egy innovatív megközelítés a bűnügyi jogrendszer terén. Más oldalról közelítik meg az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték felelősségre vonását, lehetőséget kínálnak a zárt intézeti viszonyoktól távol maradni, bizonyos feltételek teljesítése esetén. A külföldi mintát igyekeztem a hazai viszonylatba is bevonni.

A tanulmány célja, hogy átfogó képet mutasson az első bűncselekmény elkövetésének okairól, az elkövetők lehetőségeiről, programjairól a börtönben és arról, milyen széles skála áll rendelkezésükre, hogy a pozitív változás felé induljanak és visszailleszkedésük a társadalomba zökkenőmentes legyen. Megérthetjük, hogyan működik az első büntényes részleg és mivel kell szembenéznük azoknak, akik először lépik át a büntetés-végrehajtás kapuit.

Történeti előzmények

A modern büntető-kezelési elvek szerint alapvető az intézetek közötti és intézeteken belüli differenciálás. A fogvatartottak különböznek egymástól pszichológiai, szociológiai, kriminológiai és még számos tényezők alapján is, így különböző csoportokba lehet őket sorolni. A különböző típusokba tartozó fogvatartottakkal szemben különféle bánásmódok, specializált módszerek és eljárások vezethetnek sikerhez.

Az Európa Tanács 1987-ben fogadta el először (majd 2006-ban megújította) az Európai Börtön szabályok néven ismertté vált szabálygyűjteményt, amely az egyes országok börtönügyi szabályának alapját képezi, és amit a tagországok kormányai – a belső jog

részeként – bevezetnek a saját törvényhozásukba és gyakorlatukba.¹ Az Európai Börtön-szabályok – az alapvető differenciálási elvek mellett – célként fogalmazza meg a speciális fogvatartotti csoportok kezelését. A Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága 1999 őszén tervezetet nyújtott be az Igazságügyi Minisztériumnak, amiben kezdeményezte a speciális csoportok bővítését a magyarországi büntetés-végrehajtási intézetekben.

A meglévő speciális csoportok mellett („veszélyeztetett, veszélyesnek minősülő, személyiségzavaros, illetve enyhe fokú értelmi fogyatékos fogvatartottaknak kialakított gyógyító-terápiás részlegek és az alapvetően kisebb súlyú (általában első) bűncselekményt elkövetett enyhébb végrehajtási szabályok jogintézménye”²) újabb csoportokkal akarták bővíteni a kört, így kerültek a tervezetbe az alábbi körletek.

Kábítószermentes körlet

Az itt elhelyezett fogvatartott vállalja, hogy nem fogyaszt kábítószer a büntetés ideje alatt és aláveti magát különféle drogteszteknek, cserébe kedvezményekben részesül (például az elhelyezési körülmények és a szabadidős tevékenységek kapcsán).

Alkoholfüggők kezelési csoportja

A csoport létrejöttének célja az anonim alkoholisták közösségi terápiája zárt intézeti környezetben.

Szexuális bűncselekményt elkövetők kezelési csoportja

Ez a leginkább veszélyeztetett kategória, ezért indokolt az elkülönítésük és védett környezetben történő elhelyezésük. A tervekben gyógyszeres terápia helyett pszichoterápiás módszerek szerepelnek.

Első bűntényesek kezelési csoportja

Lényeges elem ebben az esetben is az elkülönítés és a börtönártalmaktól való megóvás. A csoport fő tevékenységi köre a különféle oktatási és szakképzési programok.

Anya-gyermek elhelyezés

A büntetés-végrehajtási intézetben lévő szülő nőket érinti. Olyan körlet kialakítása volt a cél, ahol a gyermek 1 éves koráig édesanyjával maradhat, valamint fontos a „civil” életben elvárható körülmények biztosítása.

¹ Czenczer O. (2014)

² Bereczki Zs. (2000)

A differenciált büntetés-végrehajtási tevékenység

Differenciálás alatt az elítéltek csoportosítását értjük meghatározott szakmai szempontok alapján. Ezek lehetnek társadalmi körülmények, bűncselekményi előzmények, illetve a bűncselekmény súlyossága, a bűnösség mértéke, a fogvatartott viselkedése a börtönben és az egészségi állapota is. Ez ad lehetőséget arra, hogy a rendszer alkalmazkodjon az egyéni körülményekhez, a társadalmi visszailleszkedési lehetőségekhez, valamint a büntetésre való alkalmassághoz.

A differenciálás segíti a büntetés-végrehajtási feladatok megvalósítását, egyben a szabadságvesztés-büntetés végrehajtásának speciális megszervezését jelenti.

Egy komplex szempontrendszer és különbségtétel, ami elősegíti a társadalomba való beilleszkedést az elítéltek személyiségéhez és a végrehajtás feltételeihez való igazodással.

A differenciált büntetés-végrehajtási rendszer az alábbiakat jelenti:

- az elítéltek osztályozása, csoportosítása;
- az egyes csoportokra vonatkozó konkrét büntetés-végrehajtási és reintegrációs célok;
- az elítéltek sajátosságaihoz és a nevelési célokhoz illeszkedő programok;
- a fogvatartott csoportok adottságaihoz, a megtervezett programok optimális kivitelezéséhez alkalmazkodó büntetés-végrehajtási intézetek létrehozása.³

Az elsődleges differenciálást, a végrehajtási fokozatot Magyarországon a bíróság jelöli ki. Az 1978. évi Büntető Törvénykönyv a szabadságvesztés három fokozatát határozta meg:

- fegyház;
- börtön;
- fogház.

A három fokozat mellett a következő megfontolások szólnak: „Az átnevelhetőség szempontjából az elítéltek három alapvető csoportja ismerhető fel: a többszörösen visszaeső és az igen súlyos bűncselekményt elkövetett elítéltek; azok a szándékos bűncselekmény miatt elítéltek, akiknek büntetése viszonylag hosszabb tartamú, vagy korábban már büntetve voltak; végül a szándékos bűncselekmények miatt viszonylag rövidebb tartamú szabadságvesztésre ítélték”⁴.

³ Nagy T. (1986)

⁴ 1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, Indokolás

További differenciálási elem lehet az elkövetett bűncselekmény jellege, a fogvatartott életkora, előélete, biztonságra veszélyessége, munkaképessége, állampolgársága, illetve visszaesési kockázata.

A differenciálási rendszer talán egyik legnagyobb területe a reintegráció, és az ahhoz tartozó célok és módszerek kérdése. A bíró a tett alapján hozza meg ítéletét, a jogrendszer által meghatározott törvények szerint. Ítélethozáskor figyelembe veszi az elkövetett bűncselekmény súlyosságát, az elkövető előéletét, valamint az esetleges enyhítő és súlyosbító körülményeket, míg a büntetés-végrehajtásnak inkább a tettes személyisége alapján kell meghatározni a reintegrációs programokat és azokat a módszereket, amik elősegítik, hogy az elítélt visszaailleszkedjen a társadalomba és tartózkodjon további bűncselekmény elkövetésétől.

Sajátos személyi vagy személyiségbeli jellemzők alapján lehet csoportokat képezni, illetve azokon belül speciális reintegrációs, kezelési, gondozási módszereket alkalmazni. Több szempontból lehet reintegrációs célokat megfogalmazni, többek között a végrehajtási fokozatra, a személyes jellemzőkre, a szabadságvesztés időtartamára, illetve az elkövetett bűncselekmény jellegére tekintettel is. A törvényt módosítások által bevezetett kategóriabesorolás új szempontként épül be az idei évtől. A reintegráció módszertana folyamatos fejlődésen megy keresztül, a gyakorlati munkában megjelentek a különféle szocio- és pszichoterápiák is, amik például a fiatalkorúaknál, gyógyítóterápiás részlegeken, hosszú időtartamú szabadságvesztésre ítélt elítélteknél vagy első bűntényeseknél is alkalmazhatók.⁵

Speciális részlegek létrejötte

2015. január 1-jén lépett hatályba a büntetések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (a továbbiakban: Bv. tv.), ami új fejezetet nyitott a büntetés-végrehajtási intézetek világában és számos újítást hozott magával. A szabadságvesztés végrehajtása több hatóság döntésén alapul, a Btk.-ban meghatározottak szerint kerül kijelölésre az alkalmazandó végrehajtási fokozat, mely igazodik az elítélt bűncselekményéhez, előéletéhez, személyiségéhez. A következő lépcső már a büntetés-végrehajtási intézetek szakmai munkája, ahol különítési szabályokat, illetve – a személyiségbeli jellemzők figyelembevételével – speciális reintegrációs, gondozási módszereket alkalmaznak. Ennek megfelelően jelentősebb figyelem jut a „sajátos kezelési igényű” fogvatartottaknak.

A kifejezés általában azokat a bebörtönzött személyeket jelöli, akik valamilyen speciális kezelési vagy gondozási igényekkel rendelkeznek. Ezek a szükségletek lehetnek fizikai,

⁵ Nagy T. (1986)

mentális vagy szociális jellegűek. Általánosságban elmondható, hogy a sajátos kezelési igények az alábbiakra vonatkoznak:

- mentális egészség: az érintettek mentális egészségügyi problémákkal küzdenek, például pszichiátriai betegségekkel vagy súlyos stresszreakcióval;
- fizikai egészség: olyan fogvatartottak, akik fizikai egészségi problémákkal rendelkeznek, például krónikus betegségekkel vagy sérülésekkel;
- szociális szükségletek: azon elítéltek, akiknek különleges szociális szükségleteik vannak, például hajléktalanok, idősek vagy egyedülálló szülők;
- rehabilitáció: az érintettek speciális rehabilitációs vagy oktatási programokra szorulnak a büntetés alatt vagy azt követően;
- biztonsági kockázatok: azon fogvatartottak, akik különleges biztonsági intézkedéseket igényelnek, például az erőszakos magatartásuk miatt.

A 20/2021. (IV. 16.) BVOP utasítás alapján az alábbi részlegek kerülnek megkülönböztetésre:

- Hosszúidős Speciális részleg;
- Gyógyító-terápiás részleg;
- Pszichoszociális részleg;
- Drogprevenciós részleg;
- A fogvatartás biztonságára különös veszélyt jelentő elítéltek részlege (a 2024. március 1-jei törvénymódosítás vezette be ezt a részleget, és egyúttal megszüntette az alacsony biztonsági kockázatúak részlegét);
- Vallási (APAC) részleg;
- Első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték részlege;
- Időskorúak részlege;
- Átmeneti részleg.

A gyógyító-terápiás és a pszichoszociális részleg az egészség védelmével hozható kapcsolatba. Figyelembe vehető szempont ezen részlegeknél az elítélt mentális állapota, személyiségzavara, illetve beszámítási képessége.

Az intézet biztonsági érdekét szolgálja a hosszúidős speciális részleg, ahová az életfogytig vagy legalább tizenöt évig tartó büntetést töltő elítélt helyezhető.

A vallási részleg a normalizáció elvének⁶ alkalmazásával a szabadulásra történő felkészülést segíti elő.

6 A szabadságvesztés végrehajtási körülményeit – elítéltek jogi helyzetét, életmódját, a fogvatartás anyagi, infrastrukturális feltételeit – a lehető legjobban közelíteni kell a szabad élet általános feltételeihez, illetve a civil, állampolgári jogi helyzethez.

Az időskorúak részlegére az helyezhető, aki 65. életévét betöltötte, a fogvatartás biztonságára különös veszélyt jelentő elítéltek részlegére pedig az, akinek az intézethez való alkalmazkodása, viszonya elutasító vagy rejtetten agresszív viselkedésű. A részlegek alkalmazására hivatalból és kérelemre is sor kerülhet, ha a törvény szövegéből más nem következik.

A speciális részlegek fontos szerepet töltenek be a börtönök világában. Szakmai működésükkel hozzájárulnak a fogvatartás biztonságához, továbbá segítik a rehabilitációt és a társadalmi visszailleszkedést. Az intézetben való működésük lehetőséget ad az egyéniesítésre, a differenciálásra és az elítéltek közösségének megfigyelésére.⁷

A felsorolt részlegek azért jöttek létre, hogy a fogvatartottak egyéni helyzetét a személyi állomány körültekintően, személyre szabottan tudja kezelni. A hatékony reintegráció alapja az egyéniesítés, ezért már a befogadás napjától rendkívül fontos, hogy az adott fogvatartott személyi körülményeit, helyzetét minden szakterület (egészségügy, pszichológia, reintegráció, nyilvántartás) megfelelően mérje fel, hogy – az információk alapján – a fogvatartott elhelyezését az arra a helyzetre létrehozott speciális részlegen tudja biztosítani az intézet.

Első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték részlege

Az első büntényes elkövető mint fogalom a bírói gyakorlatban régóta alkalmazásra került („első büntényes elítélte az a fogvatartott, akit először ítélt a bíróság végrehajtandó szabadságvesztés-büntetésre”⁸). A büntetés kiszabásánál azt veszik figyelembe, hogy az elkövető korábban volt-e büntetve. A bírói gyakorlatban az első büntényes minőség a büntetés tartamának enyhítésében mutatkozik meg.⁹

Az első büntényes elítéltek csoportja képezi a fogvatartotti populáció mintegy 45%-át.¹⁰

A részleg lehetőséget biztosít az újonnan érkező elítéltek számára, hogy alkalmazkodjanak a börtönkörülményekhez és megismerjék az intézet szabályait. Az alkalmazkodási folyamat több lépcsőben zajlik, és hosszabb időt vesz igénybe. Meg kell ismerniük a környezetet, beleértve a helyszínt, a különböző helyiségeket, a személyi állományt és a társaikat.

Meg kell érteniük a börtönben érvényes szabályokat, protokollokat, így a napirendet, a házirendet, a viselkedési normákat, az étkezési és higiéniai szabályokat, valamint

⁷ Lekics T., Matovics Cs. (2015)

⁸ Czenczer O., Tolner A. (2020) p. 60.

⁹ Czenczer O., Tolner A. (2020)

¹⁰ Rutkai K., Sánta L. (2020, szerk.)

a biztonsági előírásokat. Fontos kialakítaniuk a kapcsolataikat más elítéltekkel és a személyi állományi tagokkal is, mivel ezek a kapcsolatok lehetnek később segítségükre a támogatásban, konfliktusok megoldásában és az információk cseréjében. Ki kell alakítaniuk és meg kell szokniuk a napi rutint, ami magába foglalhatja az étkezéseket, az oktatást, a munkát, illetve az egyéb programokat és foglalkozásokat. Fontos továbbá a támogatás és segítségnyújtás, amit kaphatnak a személyi állománytól és más elítéltektől is az alkalmazkodási folyamat során.

Az első büntényes fogvatartottak börtönbe kerülésükkor egy közegbe kerülhetnek azokkal a bűnelkövetőkkel, akik súlyosabb bűncselekményt követtek el. Helyzeti előnyük van azoknak, akik ismerik már a börtönkörnyezetet, helyismerettel rendelkeznek, manipulatívak, tudják alakítani az erőviszonyokat és nincsenek beilleszkedési problémáik, azokkal szemben, akik először kerülnek börtönbe. A fogvatartottak egymás között alá-fölérendeltségi viszonyt alakítanak ki és a szakma mindent megtesz annak érdekében, hogy ezt a belső hierarchiát kezelje. Ennek az egyik megoldása a fogvatartottak célirányos elkülönítése, mellyel a börtönártalmak minimálisra csökkenthetők, ami kifejezetten fontos szempont az első büntényesek esetében.¹¹

Az első alkalommal börtönbe kerülők széles skálán reagálhatnak az új helyzetükre és környezetükre, lehetséges reakció lehet a sokk, valamint a zavarodottság. A hirtelen környezetváltozás és a szabadság elvesztése nagy pszichológiai terhet jelenthet számukra. Meg kell küzdeniük a félelemmel és a bizonytalansággal, mert nem tudják mi vár rájuk a börtönben, hogyan fogják kezelni az adott körülményeket. Érezhetik magukat lehangoltan és reménytelenül, főleg akkor, ha nincsenek ismerősök vagy támogató kapcsolatok a zárt intézeten belül. Előfordulnak olyan elítéltek, akik felkészültek és elszántak, hogy kezeljék az új helyzetet, amit az önvizsgálat és a fejlődés lehetőségeként élnek meg. De vannak olyanok is, akik ellenségesek és agresszívek, főleg akkor, ha nem képesek megfelelően kezelni a negatív érzéseket, valamint, ha feléjük irányuló fenyegetettséget éreznek. Ezen reakciók kezelésére az alkalmazkodási folyamat során rendelkezésre állnak támogató személyek, programok, foglalkozások.

A részleget „első büntényesként” emlegetjük, azonban az itt elhelyezett elítéltek nem feltétlenül első büntényesek.

A fő kitétel, hogy az elítélt első alkalommal legyen végrehajtandó szabadságvesztésre ítélve, de például a pénzbüntetés, a felfüggesztett szabadságvesztés, a közérdekű munka vagy a más jogcímen töltött korábbi szabadságvesztés nem kizáró ok.¹²

¹¹ Czenczer O., Tolner A. (2020)

¹² Turchányi D. (2022)

A fogvatartott írásbeli nyilatkozata után – figyelembe véve a kockázatértékelő jelentést –, a befogadó részlegre helyezést követő 15 napon belül döntés születik az elítélt első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlegén történő elhelyezéséről. Amennyiben az elítélt írásban kérelmezi a részlegről történő kihelyezését, úgy ismételtelen nem helyezhető már vissza.¹³

Kriminális magatartás az első büntényeseknél

A kriminális magatartás általános személyiségelmélete feltételezi, hogy a bűnözés hátterében álló motivációk és tényezők a személyiségjegyekben gyökereznek. Kiemeli a személyes tulajdonságok szerepét a bűnözés megelőzésében és kezelésében. Ilyen tulajdonság lehet az impulzivitás, amikor az egyén nem gondolja át előre tetteinek következményeit és így könnyebben követ el bűncselekményt. Alacsony önfegyelem esetében szintén kevésbé valószínű, hogy az egyén képes lesz ellenállni a társadalmi normák megsértésének. Az alacsony érzelmi stabilitás is összekapcsolódik a kriminális magatartással, mert akik nehezebben kezelik érzelmeiket, hajlamosabbak lesznek arra, hogy agresszióba keveredjenek. Mindemellett a szociális kapcsolatok hiánya vezethet még bűnözéshez, mert nincs, aki segítsen az egyéneknek elkerülni azt és a deviáns viselkedést.

A kriminális magatartás kockázati faktorainak vizsgálata több kutató, pszichológus és szociológus munkáján alapul. Az egyik kiemelkedő kutató Lawrence E. Cohen volt, aki a gyermekkori kockázati tényezők és a későbbi deviáns viselkedés közötti összefüggések feltárásában végzett vizsgálatokat. Másik kiemelkedő alakja a téma kutatásának – a kriminológia és a bűnözési prevenció terén – John Paul Wright, aki a bűnözés pszichológiai és szociológiai hátterét vizsgálta. A társadalmi környezet, az egyéni jellemzők és a környezeti tényezők közötti összefüggések feltárására törekedett.

A fentiek alapján nyolc központi kockázati faktor került meghatározásra: kriminális előélet, prokriminális attitűd, prokriminális társas környezet, szabadidő, iskola-munka, szerhasználat, család-házasság, antiszociális személyiségminták.¹⁴

Turchányi Dóra tanulmányában¹⁵ az első büntényes részlegén elhelyezettek (2021. június 31. és 2022. március 1. között behelyezettek) és az átlag fogvatartotti populáció (akikkel 2022. március 15. előtt rögzítették a PME-t) körében vizsgálták a kriminális viselkedést jelenlévő és már szabadult fogvatartottak között. Ehhez a Kockázatelemzési és Kezelési Rendszerben működő Prediktív Mérőeszköz (a továbbiakban: PME) adatait

13 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbíróság helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól

14 Andrews, D. A., Bonta, J. L. (2006)

15 Turchányi D. (2022)

használták fel. A PME egy hosszú kérdéssor, amit négy szakterület rögzít a fogvatartottal a befogadási eljárás folyamán: reintegráció, egészségügy, nyilvántartó és pszichológia.

A vizsgálat alapján elmondható, hogy az első büntényes részlegen elhelyezettek körében kisebb arányban jelennek meg a visszaesés rizikófaktorai, de mivel a válaszok önbevalláson alapultak, így lehetnek benne ferdtések, túlzások. Az eredmények azt igazolják, hogy az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlegén elhelyezett elítéltek jobb reintegrációs eséllyel rendelkeznek.¹⁶

Az első bűncselekmény elkövetése után sok esetben „sokkolódnak” az elítéltek, megbánják tetteiket és ennek hatására jobban együtt tudnak működni a börtön rendszerével, szabályaival. Nagyobb eséllyel vesznek részt a programokon, könnyebb megmutatni számukra a visszaesés megelőzéséhez vezető utat. A visszaeső fogvatartottaknak azonban olyan szempontból nehezebb a börtönélet, hogy már tapasztaltak börtönkörülményeket és a velük járó nehézségeket, emellett a börtönrendszer és a társadalom is kevésbé toleráns lehet velük szemben.

Az első büntényesek részlegének működése Magyarországon

Hazánkban 2018. február 1-jén vezették be – hat büntetés-végrehajtási intézetben – az első büntényesek részlegét. Ez vezetett ahhoz, hogy kialakításra kerüljön a Központi Kivizsgáló és Módszertani Intézet által az Országos Parancsnoki Szakutasítás és Módszertani Útmutató az új jogintézmény működésének szabályozására.¹⁷

A részleg célkitűzése a fogvatartotti populáció egy specializált csoportjának a megóvása, bűnisméltelésének, visszaesési kockázatának redukálása, továbbá a jelentkező börtönártalmak minimalizálása és az elítéltek áldozattá válásának megelőzése.

A következőkben szeretnénk egy rövid betekintést nyújtani azzal kapcsolatban, hogy a bűncselekmények elkövetésének okai rendkívül összetettek és változatosak, melyeket az alábbi felsorolt tényezők általánosságban befolyásolhatják:

Szociális és gazdasági környezet: szegénység, munkanélküliség, rossz lakókörülmények, alacsony társadalmi státusz, társadalmi egyenlőtlenségek, diszkrimináció.

Családi háttér: instabil családi viszonyok, családon belüli erőszak vagy elhanyagolás, szülői felügyelet hiánya, érzelmi támogatás és kontroll nélkül maradó fiatal, genetikai

¹⁶ Turchányi D. (2022)

¹⁷ Czenczer O., Tolner A. (2020)

és biológiai tényezők (öröklött hajlamok). A szülők vagy a testvérek bűnelkövető magatartása is az okok között szerepelhet. Albert Fruzsina „*Életkeretek a börtönön innen és túl*” című tanulmánya szerint a 80 fő megkérdezett, első alkalommal letöltendő börtönbüntetésre ítélt közül 49 fő esetében, azaz 61%-ban a probléma a gyerekkori családi háttérben húzódott.¹⁸

Környezet, szomszédság és kulturális hatások: a média vagy a környezet által sugallt bűnös minták, bűnös cselekedetre ösztönző közösségi normák, baráti kör hatása. Szintén Albert Fruzsina tanulmánya alapján, a megkérdezett 80 főből 57-nek büntetett előéletű az ismerőse, barátja.

Edukáció és iskolázottság: alacsony iskolai végzettség és az oktatási lehetőségek hiánya, iskolai kudarcok vagy kirekesztés. A tanulmányok el nem végezése könnyen vezethet instabil, megélhetést nem nyújtó munkához.

Mentális egészség: mentális betegségek és zavarok, amelyek befolyásolhatják a döntéshozatalt és az impulzivitást.

Drogok és alkohol: drog- és alkoholproblémák, amelyek negatívan hatnak a viselkedésre. Albert Fruzsina vizsgálatában a megkérdezett 80 fő harmadánál fordult elő rendszeres alkoholfogyasztás, 35% esetében drogfogyasztás és 16%-nál szerencsejáték-függőség.¹⁹

Társadalmi kapcsolatok: szociális elszigeteltség, érzelmi támogatás hiánya, rossz társadalmi kapcsolatok.

Igazságszolgáltatási rendszer: az igazságszolgáltatási rendszerrel kapcsolatos hiányosságok, a börtönbüntetés kriminalizáló hatása, a visszaesés kockázata.

A felsorolt tényezők kombinációja változatosan hajlamosítja az egyént bűncselekmények elkövetésére.

A részlegen elhelyezett elítéltek vonatkozásában, általánosságban megállapítható, hogy az általuk elkövetett bűncselekmények változatos képet mutatnak, melyek jellemzően az alábbiak:

- Vagyon elleni bűncselekmény
 - gazdasági csalás, sikkasztás, lopás
- Közlekedési bűncselekmény
 - járművezetés ittas állapotban és annak minősített esetei

¹⁸ Albert F. (2015)

¹⁹ Albert F. (2015)

- Környezet és természet elleni bűncselekmény
 - hulladékgazdálkodás rendjének megsértése
- Vagyon elleni erőszakos bűncselekmény
 - kifosztás
- Költségvetést károsító bűncselekmény
 - költségvetési csalás
- Közigazgatás rendje elleni bűncselekmény
 - embercsempészet

A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézet első büntényes részlege

A fogvatartottak vizsgálata, behelyezhetősége

Az első büntényes részlegre helyezhető fogvatartottak egy speciális csoportot alkotnak. A részlegre történő behelyezési kritériumokat – az elítélt befogadási eljárásának részeként – megvizsgálja a nyilvántartási szakterület. Amennyiben a fogvatartott megfelel ezeknek és beleegyező nyilatkozattal hozzájárul a behelyezéshez (mellyel vállalja magatartási szabályok betartását), úgy biztosítani kell számára ezt a lehetőséget.

A részlegre helyezés fő kritériuma, hogy a fogvatartott büntetését börtön vagy fogház fokozatban töltsen, ne erőszakos bűncselekményt kövessen el, maximum 5 éves ítéletet kapjon és gondatlan bűncselekmény miatt legyen elítélve. A pontos feltételeket a 2013. évi CCXL. törvény 109/B. § (1) bekezdésében lehet megtalálni.

A behelyezési feltételekből jól kirajzolódik a részleg célja, hogy az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltet el legyenek különítve a visszaeső fogvatartottaktól. Ezzel vélhetően megelőzhető, hogy a „börtönrutinnal” nem rendelkező személyek célpontjává vagy valamilyen bűncselekmény áldozatává váljanak (például testi sértés) és elősegíthető, hogy kisebb arányban legyenek részesei rendkívüli eseménynek, fegyelemsértésnek. A részleg működésétől az várható, hogy a prizonizációs hatások és a visszaesési kockázatok csökkenjenek és a börtönbeli szubkultúrára jellemző jegyek elsajátítása időben vissza legyen szorítva.

A fogvatartás ideje alatt a bűnelkövetőkből álló környezet az egyén elsődleges kapcsolata, akár hosszabb időt is tölthet ebben a környezetben, valamint a hierarchikus rendszer miatt antiszociális viselkedésmintát is elsajátíthat, így kérdés, mennyire befolyásolja az elkülönített elhelyezés a börtönártalmak és a visszaesés kockázatának csökkenését. A részlegre kerülők nem erőszakos bűncselekményt követtek el, börtönrutinjuk nincs, ennek ellenére nem garantált, hogy bűnelkövetésük csak egyszeri botlás volt és nem kriminális karrierjük első állomása.²⁰

²⁰ Turchányi D. (2022)

A részleg működésével összefüggő feladatok

Az itt elhelyezett fogvatartottakkal egyéni és csoportos foglalkozás keretében rendszeresen foglalkozik a reintegrációs tiszt és a pszichológus is. A reintegrációs tiszt egyéni foglalkozás megtartásával minden hónapban értékeli az elítéltet, valamint elektronikus formában dokumentációt, hathavonta pedig összefoglaló véleményt készít róla és felülvizsgálja az egyéniesített fogvatartási programtervet arra vonatkozóan, hogy milyen az elítélt magatartása, beilleszkedése, együttműködési készsége, kapcsolattartásának rendezettsége és rendszeressége, jutalmazására és fenyítésére került-e sor az elmúlt időszakban és történt-e változás a munkáltatásban, oktatásban vagy programokon való részvételével kapcsolatban. Heti programterv készítése is szükséges, mely tartalmazza a részlegen tervezett programlehetőségeket. A reintegrációs tiszt szemle a napirend része, programnak nem tekinthető.²¹

A pszichológus elvégzi a részlegen elhelyezettek állapotkövetését (pszichológiai és adaptációs folyamatok nyomon követése, pszichés zavarok és krízisek felismerése, kezelése, pszichológiai beavatkozások szükségességének megállapítása és azok végrehajtása), figyelemmel kíséri a fogvatartott hangulat- és viselkedésváltozását, konzultációs lehetőséget biztosít a számára, valamint egyéni és csoportos foglalkozásokat tart.²²

A részlegen az elhelyezés megoldható a végrehajtási fokozatoktól függetlenül, de az egyéb elkülönítési szabályokat be kell tartani. Március 1-jétől a kreditbesorolás újabb szempont, amit figyelembe kell venni, mert nem helyezhető a részlegre, akit a IV. vagy V. kategóriába soroltak be.

Ha a behelyezhetőségről beszéltünk, meg kell említeni a részlegről történő kihelyezést is. Ez önkéntes alapon (az elítélt írásbeli kérelmére) vagy hivatalból (az intézet kezdeményezi) is megtörténhet. A második lehetőségre akkor kerül sor, ha a behelyezési feltételek már nem állnak fenn, az intézetelhagyással összefüggő magatartási szabályokat az elítélt megszegi, az általa vállalt programokban nem együttműködő, vagy ha fegyelemsértést, esetleg újabb bűncselekményt követett el.²³ Mindezeken túl felmerülhet egyéb olyan körülmény is, ami miatt a fogvatartott kihelyezésre kerül a részlegről, mint például, ha más speciális részlegen történő elhelyezése lesz indokolt.

A kihelyezést – hasonlóan, mint a behelyezést – a közhiteles rendszer „Kérelmek” menüpontjában kell kezdeményezni, „Első büntényes részlegről kihelyezés” kérelemmel. A kezdeményező az a szakterület, aki az okot adó körülményről értesül.

21 Eljárásrend az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték részlegének működtetéséhez

22 50/2020. (X. 16.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezetben szolgálatot teljesítő pszichológusok szervezeti jogállásáról és a fogvatartottakkal végzett tevékenységről, II. fejezet

23 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról, 109/B. § (4) bekezdés

A részlegre helyezés megszűnését követően az elítélt a speciális részlegre ismételtelen nem helyezhető.

A reintegrációs tiszt szerepe a speciális részlegen

A részlegen elhelyezett fogvatartottakkal kapcsolatban a reintegrációs tiszt feladata a börtönártalmak minimalizálása, a családi kapcsolatok megerősítése és a visszaesési kockázat csökkentése. A befogadást követő időszakban nagyobb figyelmet kell fordítani az elítéltek tájékoztatására, a beilleszkedést támogató egyéni, illetve csoportos foglalkozások megtartására, továbbá a kapcsolattartás elősegítésére, erősítésére. A fogvatartás teljes ideje alatt prioritásként kell kezelni az elítéltek munkáltatásba, oktatásba, képzésbe történő bevonását. A részlegen elhelyezett fogvatartottak – érintettség esetén – kiemelten kerülnek bevonásra az agresszivitás, a szerhasználat kockázatát csökkentő foglalkozássorozatokba.²⁴

A részlegen szolgálatot teljesítő reintegrációs tiszt a befogadó beszélgetés során igyekszik információt gyűjteni az elítélt családi hátteréről, gyermekkoráról és arról, mi állt a bv. intézetbe kerülésének hátterében, valamint, hogy az elkövető a „bűnözői karrier” egy állomásán jár vagy pedig egyszeri felelőtlenség, botlás miatt börtönözték be őt.

Tanulmányom elkészítésénél nagy segítség volt számomra, hogy a Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Büntetés-végrehajtási Intézetben is kialakításra került az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlege, egészen pontosan 2020. október 16-ától.

A részlegen szolgálatot teljesítő reintegrációs tisztet megkerestem abból a célból, hogy emeljen ki egy olyan első büntényes elítéltet, akinek a befogadása során megismert életútján és személyiségjegyein keresztül bemutatható az első alkalommal elkövetett bűncselekmény hatása és a részleg működésének jelentősége.

Sz. R. nevű fogvatartott 2021. december 7-én önként jelentkezett büntetésének letöltésére. Elkövetett bűncselekménye sikkasztás, ítéletének tartama 2 év 6 hónap börtön volt. Speciális részlegre 2021. december 28-án helyezték, azaz már a kezdetektől fogva a speciális szint része volt. Gyermekkoráról elmondható, hogy szülei már korán (5 éves korában) elváltak, így édesanyja egyedül nevelte fel őt és testvérét. Ápolói fizetésből éltek, így már fiatalon bele kellett csöppennie a munka világába, 14 éves korától dolgozott nyaranként egy erdészetnél. Végzettségét tekintve számos szakmája van: épület-asztalos, ács-állványozó, hideg-meleg burkoló, száraz- és mélyépítő, kőműves és csőszerelő, továbbá minden típusú jogosítvánnyal is rendelkezik. Saját döntésből katonai szolgálatot is vállalt, mert abban az időben csak így tudott külföldre kijutni.

²⁴ Czenczer O., Sztodola T. (2020)

Évekig dolgozott a Magyar Közütnál és nemzetközi fuvarozóként, ezt követően pedig saját vállalkozásba kezdett, melynek fő tevékenységi köre állványozás volt. Vállalkozása egészen hamar sikeres lett, így az évek során egyre inkább előtérbe került a „sok pénz kevés munkával” motiváció. Az építőiparra általánosságban jellemző a feketemunka és az örökös „körbetartozás”, aminek körforgásába nevezett elítélt is belekerült. A körforgást tudatosan irányította úgy, hogy a családja mindebből semmit ne érzékelhessen. Segítséget nem kért, információt nem osztott meg velük. Állandóan a pénzt hajszolta, melyre nem családja ösztönözte. Befogadása alkalmával úgy nyilatkozott a reintegrációs tisztnek, hogy bekerülése kizárólag saját rossz döntéseinek következménye. Az elítélt – nyilatkozata alapján – bevonulását tudatosan alakította, azaz tartózkodásait maradéktalanul kifizette, ügyvédet ajánlás alapján fogadott, valamint bent tartózkodásának idejére elegendő pénzt adott volt élettársának, ami fedezi költségeit és 2 gyermekének nevelését.

Az ő esetében azonnal elindításra került az első büntényes részlegre való helyezés, „átlag” körletrészen csak 4 napot töltött.

Az elítélt a reintegrációs tisztnek csak pozitívan nyilatkozott a részleggel kapcsolatban. Az előnyök közé sorolta, hogy a munkáltatás és az oktatás kapcsán hamarabb kiválasztásra kerülnek, programokat tekintve pedig színesebb lehetőségek állnak rendelkezésre. Kiemelte továbbá kapcsolattartását, ami a legnagyobb támaszt adta a bent tartózkodása alatt. Nyilatkozott arról is, hogy két különböző korú gyermekét másképp érintette az ő bekerülése. Míg a kisebb külföldi munkavégzőként élte meg, a nagyobb iskolai tanulmányaira és a hobbijára is negatív hatással volt.

Az eddigi tapasztalatok szerint, akik a részlegen lettek elhelyezve, alkalmazkodnak egymáshoz, a zárt környezethez és a személyi állományhoz, a légkör pedig nyugodtabb és családiasabb, mint más körletrészekben. A részleg elítélteit zárt közösséget alkotnak, felkarolják az elesettebbeket, segítik egymást a lelki problémák leküzdésében és tájékoztatják társaikat a betartandó szabályokról. Itt kevesebb konfliktus alakul ki elítélt és elítélt, valamint elítélt és a személyi állomány tagja között, és nem jellemzőek az egymás ellen elkövetett fegyelmi cselekmények sem. Az együttműködő közösséget a személyi állomány türelme és hozzáállása is segíti, valamint az, hogy kisebb a létszám a részlegen, ezáltal a hangulat is nyugodtabb.²⁵

Összességében elmondható, hogy a részlegen lévő elítéltek előnyként élik meg az ott történő elhelyezésüket, és élnek a felajánlott lehetőségekkel (oktatás, munkáltatás, programok), melyek leginkább ahhoz járulnak hozzá, hogy ítéletüket még kedvezőbb feltételekkel töltsék ki.

25 Czenczer O., Tolner A. (2020)

Reintegrációs programok szerepe a végrehajtásban

A reintegrációs programok közé sorolható minden olyan szervezett/irányított program vagy önállóan vállalt tevékenység, mely elősegíti az elítélt sikeres visszailleszkedését.

A reintegrációs tiszta a befogadás során feltérképezi a fogvatartott személyiségjegyeit, meglévő vagy hiányzó alapkészségeit, motivációját és figyelembe veszi ezeket a reintegrációs programok alkalmazásánál, amelyeket az alábbiak szerint csoportosíthatunk:

1. Foglalkoztatás,
2. Családi és társadalmi kapcsolattartás,
3. Vallásgyakorlás, lelki gondozás,
4. Önállóan vállalt tevékenység.

Foglalkoztatás körébe soroljuk az alábbiakat:

1. Munkáltatás,
2. Munkaterápiás foglalkoztatás,
3. Általános iskolai, középiskola, felsőfokú tanulmányok,
4. Szakképzés, szakmai gyakorlat (elsősorban azokban a szakmákban kell megszervezni, amik segítségére lehetnek az elítéltnak a szabadulás utáni elhelyezkedésben, illetve az intézetben belüli munkáltatásban való részvételben),
5. Az elítélt személyiségéhez igazodó reintegrációs programok.

Az első büntényes részlegen elhelyezett elítéltek reintegrációs programjai

A részlegen elhelyezett elítéltekkel – egyéni és csoportos foglalkozások keretében – célzottan kell foglalkozni. A foglalkozások intézetenként különbözhetnek, de egy közös tulajdonságuk van, hogy azonos a céljuk. Tarthatja őket reintegrációs tiszta, pszichológus, pártfogó felügyelő vagy lelkész is. Ilyenek elsősorban a beilleszkedést támogató egyéni, illetve csoportfoglalkozások, a családi kapcsolatok erősítését vagy támogatását célzó programok, a látogatófogadáshoz kapcsolódó speciális és célzott kockázatkezelő programok, valamint a szabadulásra felkészítő programok. Megtartásuk, megvalósulásuk a fogvatartotti igénytől és létszámtól függ.

Kiemelt figyelmet kell fordítani a részlegen elhelyezett elítéltek vonatkozásában a heti programterv elkészítésére, mely tartalmazza a tervezett programokat, illetve a reintegrációt elősegítő művelődési, személyiségfejlesztő, sport, szabadidős és vallási programokon való részvétel lehetőségét is. A heti programtervet az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlegének reintegrációs tisztje készíti el.

Intézetünkben szintén nagy hangsúlyt fektetnek a speciális részlegen megtartott foglalkozásokra, melyekből szeretnék ismertetni néhányat a közreműködő kollégák, szakterületek szerint csoportosítva.

Pártfogó felügyelői csoportfoglalkozások

Ezek három hónapos időtartamú, alkalmanként 60 perces foglalkozássorozatok, melyek célja azon módszereknek a bemutatása és elsajátítása, amelyek támogatják az első büntényes fogvatartottakat saját döntéseik meghozatalában és azok megalapozottságát segítik elő. Így képesek lehetnek a problémahelyzetek átlátására és megoldásukra, elősegítve az újabb bűnelkövetés megelőzését.

További cél az egyéni életvezetési készségek fejlesztése, az életmód tudatos megváltoztatása, a bűnözés okainak és a bűnisméltés szempontjából releváns kockázati tényezőknek a felismerése, megelőzése, kezelése, valamint a belső és külső erőforrások javítása.

A sikeres társadalmi reintegrációhoz nélkülözhetetlenek a családi kapcsolatok, a lakhatás és a munkavégzés. A csoportfoglalkozások ezek megvalósulását segítik elő, hogy az elsajátított ismeretek által önállóan legyen képes a fogvatartott a megfelelő életcél kialakítására és a kellően motivált személyiség felépítésére.

Konfliktuskezelő csoportfoglalkozás

A konfliktuskezelő foglalkozássorozat az önismeret bevezetésével kezdődik, ami nagyon fontos ahhoz, hogy a fogvatartott társadalom többi tagjával történő kommunikációja és viselkedése megfelelő legyen. A foglalkozások előrehaladtával, a fogvatartottak önmaguk megismerésén keresztül érnek el mások megismeréséig, elfogadásáig és a velük való megfelelő, társadalmilag elfogadott viselkedésmódig. Munkánk során gyakran tapasztalható, hogy sok esetben a nem megfelelő módon kezelt konfrontáció vezet a bűncselekmények elkövetéséhez. Előfordul, hogy ez csak egy „szócsata”, de akad olyan helyzet is, amikor az tettelegességgig fajul, melynek következménye szabadságvesztés-büntetés lehet. Ezzel a csoportfoglalkozással az a cél, hogy az első büntényesek körében lehetőleg ne forduljon elő, hogy nem megfelelő kommunikáció miatt tettelegességre kerüljön sor. Tudjanak megfelelő módon kommunikálni, konfliktust kezelni és problémát megoldani.

A foglalkozás témái:

- önismeret,
- versenyszellem fejlesztése,
- együttműködés fejlesztése,

- pozitív tulajdonságok erősítése,
- társas kapcsolatok erősítése,
- problémamegoldás.

„Úton a munka világába” csoportfoglalkozás

Ezen foglalkozások a munka világához kapcsolódó szerepjátékok és az elítéltek meglévő munkajogi tudásbázisának növelése köré lettek építve. Utat, vagy éppen visszautat mutatnak a munka világába és olyan hasznos tudnivalókat kötnek egy csokorba, amelyek megismerése esélyt adhat az elítéltnak a szabadulást követően. Különböző álláskeresési technikák, továbbá a képzési, átképzési rendszerhez, valamint a jogban való jártassághoz kapcsolódó alapvető ismeretek átadása a kitűzött cél. Az érintett témakörök között szerepel a támogatási, költségtérítési lehetőségek, illetve az álláskeresőt és a munkáltatót megillető kedvezmények ismertetése is, vagyis minden olyan kérdéskör, mely a szabadult számára hasznos lehet.

Cél, hogy az elítélt a szabadulását követően minél előbb a számára megfelelő munkakört találjon, ezáltal a társadalom hasznos tagja legyen. Kiemelten fontos továbbá, hogy a szabadult eredményesnek érezze magát az adott munkakörben.

A foglalkozás témái:

- a karrierépítés szabályai,
- munkajogi ismeretek,
- képzési lehetőségek.

Társadalmi együttélés, kommunikáció

A csoportfoglalkozás célja olyan technikák bemutatása és elsajátítása, amelyek segítik az első büntényes fogvatartottakat saját döntéseik meghozatalában. Továbbá azok megalapozottságát segítik elő, hogy képesek legyenek a problémahelyzeteket felismerni, átlátni és kreatívan megoldani, elősegítve ezzel az újabb bűnelkövetés megelőzését.

A tréning témái:

- Életvezetés, énkép, önértékelés és motiváció
Cél, hogy elősegítse az egyén boldogságát és kiegyensúlyozottságát az élet minden területén, harmonikusabb hétköznapiakat, jobb életminőséget kínálva ezzel. A helyes énkép lehetővé teszi a motivációk felismerését és kialakítását, amely a mindennapi problémák eredményes megoldásában lehet segítség.

- **Problémamegoldás és döntéshozatal**

Fontos, hogy a fogvatartottak megoldást tudjanak találni az egyéni problémáikra. A program keretén belül foglalkoznak a megoldásfókuszú problémafelvetéssel, melynek lényege, hogy nem a múltra vagy a jelenre, hanem a jövőre koncentrálnak.

- **A viselkedés és kommunikáció, asszertív kommunikáció**

A foglalkozás kulcskérdése az egyén viselkedése a társadalomban. Fókuszában a társas kommunikáció áll, ami által megfogalmazhatóvá válik a társadalmi együttélés.

Szó esik a foglalkozáson a viselkedést befolyásoló tényezőkről, a viselkedéstípusokról, és arról, milyen eszközökkel lehet a képességeket fejleszteni. Megbeszélés tárgyát képezik továbbá a kommunikációs stratégiák és az asszertív kommunikáció. Cél, hogy a fogvatartottak képesek legyenek a problémáik megfogalmazására, támogató kapcsolatok kialakítására és a döntési folyamatok során kreatív érdekvényesítésre.

„Vissza a jövőbe” reszocializációs csoportfoglalkozás

A tréninget pártfogó felügyelő tartja, kéthetente másfél órában. A 15 alkalmas foglalkozássorozat alkalmanként különböző témákat érint, így említés esik a csoportkohézió erősítéséről, tervekről, célokról, lehetőségekről és akadályokról, empátiáról, toleranciáról, problémamegoldásról, jövőképről, az elítéltek álom munkájáról és a kapcsolatteremtésről is.

Reintegrációs tiszti csoportfoglalkozás

Életvezetési szakkör

A szakkör célja az elítéltek szabadidejének hasznos eltöltése, a háztartástani alapok bővítése, a pénzügyi tervezés oktatása és a háztartás vezetéséhez szükséges alapismeretek elsajátítása, továbbá felhívják a figyelmet a higiéniai szabályok fontosságára is. A foglalkozás elején elméleti szinten szükséges bemutatni az alapvető főzési technikákat. A tréning első negyedében feszültség levezető, kötetlen beszélgetés zajlik és fokozatosan kerülnek elő az életvezetési témakörök.

A foglalkozás témái:

- egészséges ételek,
- receptúra ötletek,
- főzési technikák,
- konyhai eszközök,
- pénzügyi tervezés (mikor, mit érdemes megvásárolni).

Vallási csoportfoglalkozás

A vallásnak jelentős szerepe lehet a fogvatartottak életében, gyakran szolgál ugyanis reménnyel, valamint lelki támogatással. A hit segíthet megküzdni a börtönben töltött idővel, a családtagoktól, barátoktól való elszakítottsággal és erőt adhat a nehézségek leküzdésében. A vallás sokszor ösztönzi a fogvatartottakat a változásra és a megbánásra, akik így célt és lehetőséget kaphatnak az önfegyelem és a jó cselekedetek gyakorlására. Lehetőséget nyújt továbbá kapcsolatok és közösség építésére a börtönben, szerepet játszik emellett az elítéltek rehabilitációjában és újbóli integrációjában. A csoportfoglalkozások témája a valláshoz és a lelkigondozáshoz kapcsolódóan, a résztvevők igényeihez igazodik.

Személyes Hatékonyság Tréning (szocioterapeuta által megtartva)

A hiányos, részleges önismeret miatt sokszor távol vannak egymástól a személyes célok és a realitások, ami miatt több kudarc érheti az embert, és ez fokozza a szorongást, aminek az oldását gyakran tudatmódosító szer használatával próbálja javítani. Emiatt még tovább növekedhet az önbecsülés és az önbizalom hiánya. A tréningen a célracionalizálás az első feladat, hogy megtanulják a fogvatartottak, hogyan érhetnek el sikereket, ami az azokból származó elégedettséget és a szorongás csökkenését eredményezheti. A tréning 10 alkalmas csoportfoglalkozás, melynek során alkalmanként más témák kerülnek feldolgozásra. Így sor kerül a csoport szabályainak megbeszélésére, a személyes vágyak, célok meghatározására, érinti továbbá az önismeret területeit, a személyes igények és kompetenciák viszonyát, a pozitívumok erősítését, a sikerek és kudarcok megélését, az önbizalom fejlődését és fejlesztését, valamint a stressz kezelését.

Pszichológusi csoportfoglalkozás

Ezen foglalkozás segíti az első büntényeseket abban, hogy jobban megértsék, mi működik hatékonyan a visszaesés megelőzésében, a sikeres újbóli beilleszkedésben, az életüket átíró pozitív változások elérésében és a bűnözéstől való elzárkózásban.

A tréning 12 alkalmas csoportfoglalkozás, aminek során feldolgozásra kerülnek a csoportszabályok, megtörténik a közös munkára való hangolódás, az asszertív kommunikáció, illetve az adaptív dühkezelési és relaxációs technikák gyakorlása, a kommunikációs, valamint az együttműködő képesség, az empátia és a türelem fejlesztése, mindemellett az agresszivitás kognitív elméletének ismertetése.

A pszichológusok személyre szabottan foglalkoznak az elítéltekkel, hogy megérthessék a helyzetüket és annak megfelelően tudják kialakítani és alkalmazni a kezelési tervet. Megvizsgálják az elkövetők háttérét, környezetét és családi viszonyait, hogy azonosítsák a potenciális kockázati tényezőket, amelyek hozzájárulnak a bűncselekmény elkövetéséhez.

A pszichológiai kezelés az egyének szükségleteitől függ és szakmailag megalapozott, illetve személyre szabott, az egyéni körülmények figyelembevételével.

Ahogy a többi szakterület által tartott foglalkozások, úgy a pszichológusi programok is segítik a fogvatartottakat a stresszkezelési technikák elsajátításában és alkalmazásában, hogy ezzel javítani tudjanak az életminőségen és csökkenteni tudják az agressziót és a nem megfelelő viselkedést. A csoportosan tartott terápiák lehetővé teszik, hogy a foglalkozások során megosszák tapasztalataikat, támogassák egymást és tanuljanak társaiktól. A fogvatartottak így egészségesebb kapcsolatokat alakíthatnak ki és fejlődhet a szociális készségük.

Összességében számos foglalkozási lehetőség közül választhatnak az elítéltek, ami mind arra szolgál, hogy a jelenlegi helyzetük pozitív irányba mozduljon, de ehhez természetesen szükség van arra, hogy a fogvatartott partner legyen, és önként vegyen részt a tréningeken.

Az első büntényes részlegen elhelyezettek munkalehetőségei

Korábban már említésre került, hogy a munkáltatás a reintegrációs tevékenység egyik formája. Az első alkalommal börtönbe kerülők esetében a munkába állítás kulcsszerepet játszhat a reintegrációs folyamatban, ugyanis jövedelemszerzési lehetőség, anyagi stabilitást teremthet, a fogvatartottak lelki és fizikai egészségének megőrzésére irányul, pozitív énképet alakíthat, valamint így hasznosnak érezhetik magukat zárt környezetükben. Ezen kívül a munkához való hozzáférés segíthet visszaszorítani a bűnözést, mivel csökkenti a visszaesés esélyét. A szabadságvesztés időtartama alatt fontos az elítéltek munkáltatásba történő bevonása, a részlegen elhelyezettek esetében pedig különösen javasolt.

Intézetünkben az alábbi munkahelyi lehetőségek adottak az első büntényesek részére:

- Elítélti konyha,
- Intézetfenntartási feladatokban munkáltatott – Udvaros,
- Karbantartó,
- Fodrász,
- Rent & Wash Textilservice Zrt.,
- Ormosszén Zrt.,
- Felszerelési Raktár,
- Miskolci Rendvédelmi Technikum,
- Csomagoló.

A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Intézetben az első büntényes részlegén a 2024. április havi adatok szerint 39 fő volt elhelyezve, amiből 27-en foglalkoztatottak. Foglalkoztatás szerinti megoszlásukat az alábbi táblázat szemlélteti. Foglalkoztatásba bevonásra nem kerülés indokai közé sorolható, hogy a fogvatartott még újonnan került behelyezésre a részlegre, munkába állítása még folyamatban van vagy esetleg egészségügyi szempontból munkáltatásra nem alkalmas.

Elítélti konyha	4 fő
Intézetfenntartási feladatokban munkáltatott – Udvaros	1 fő
Karbantartó	3 fő
Fodrász	4 fő
Rent & Wash Textilservice Zrt.	-
Ormosszén Zrt.	-
Felszerelési Raktár	1 fő
Miskolci Rendvédelmi Technikum	6 fő
Csomagoló	-
Tanulmányokat folytat	8 fő
Összesen:	27 fő

1. táblázat: A Borsod-Abaúj-Zemplén Vármegyei Intézet első büntényes részlegén elhelyezett, foglalkoztatott fogvatartottak megoszlása

Általánosságban az I. és a II. kategóriába soroltak élveznek elsőbbséget a munkáltatás esetében. A dolgozók segédmunkás munkakörben vannak foglalkoztatva, szakképzettség nem szükséges, kivéve a fodrász és a karbantartó területet. A mosodában és a bányában intézeten kívüli munkáltatás történik, esetükben külön kritériumoknak kell megfelelni, miszerint a fogvatartott belső munkáltatásban már részt vesz, önként vállalja, fegyelmi eljárás nem indult ellene, végrehajtásra váró ítélete és folyamatban lévő ügye nincs és a szakterületek pozitívan bírálják el a külső munkaterületen történő munkába állítási kérelmet.

A jelen évi törvénymódosítások a fogvatartottak munkáltatását – a kategóriába sorolás alapján – az alábbiak szerint határozzák meg.

Az I. és a II. kategóriába sorolt elítéltek munkáltatása intézeten belül és külső munkaterületen is történhet. A III. és a IV. kategóriába sorolt fogvatartott bv. intézeten belüli munkáltatására van lehetőség, külső munkaterületen csak abban az esetben dolgozhat, ha a külvilágtól elkülöníthető a munkavégzés idejére. Az V. kategóriába sorolt elítélt munkát a zárkában vagy az intézet kijelölt területén végezhet. Ha az elítéltek napközben munkaterületen vannak, az nagyban hozzájárul a nyugodt, egészséges légkör megteremtéséhez.²⁶

²⁶ 2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról

Így könnyebben viselik a bezártságot, mert a nap 24 órájából nincsenek 23-at teljesen elzárva. Napjaik könnyebben és hamarabb eltelnének, mert a munkára koncentrálnak, nem a családtól való távolságra vagy egyéb felmerülő problémákra. Hangulatuk nyugodtabb, kiegyensúlyozottabb és hasznosnak érezhetik magukat.

Az eddigiek tekintetében összességében elmondható, hogy széleskörű „választék” áll rendelkezésre a munkáltatás és a programok tekintetében is az első büntényes speciális részlegen elhelyezett elítéltek számára, és – összehasonlítva más részlegekkel – jellemzően nagyobb százalékuk él a felkínált lehetőségekkel.

A kapcsolattartás szerepe

A kapcsolattartás kiemelt szerepet játszik a fogvatartottak körében, fontos a börtönben töltött idő alatt és a szabadulást követő időszakban is. Ha rendszeres a kapcsolattartás, akkor a fogvatartott érezheti, hogy fontos a hozzátartozói és a barátai számára. Lényeges, hogy ezek a kapcsolatok megmaradjanak, így szabadulás után is segítségként nyújtsák az újabb büncselekmény elkövetésének elkerüléséhez szükséges társas támogatást és ellenőrzést.²⁷

A kapcsolattartás és az érzelmi támogatás fontos az elszigeteltség és a magány érzésének enyhítéséhez, továbbá ezek segíthetnek a fogvatartottaknak abban, hogy megőrizték kapcsolataikat a külvilággal és szabadulás után könnyebben visszatérjenek a társadalomba. A kapcsolattartás hozzájárul ahhoz is, hogy motiváltak maradjanak a változásra és a jobb jövő kialakítására, vagyis elkerüljék a bűnözéshez való visszatérést, továbbá segíthet, hogy szociális és együttműködési készségeiket fejlesszék, valamint javítsanak a konfliktuskezelésükön.

Kapcsolattartónak minősül az a személy, aki jogszabály vagy engedély alapján tart kapcsolatot az elítélttel.

A kapcsolattartásnak számos módja vehető igénybe, így lehetőség van rá levelezés, telefonálás, csomagküldés és -fogadás, látogatófogadás, kimaradás, eltávozás, telekommunikációs eszköz útján történő kapcsolattartás, illetve reintegrációs eltávozás formájában.

Azt, hogy az elítélt milyen gyakorisággal és milyen időtartamban veheti igénybe a kapcsolattartási formákat, a 2024. március 1-jei törvénymódosítások a fogvatartott kategória besorolására vonatkozó szabályok szerint határozzák meg. Ez idáig a végrehajtási fokozat és a rezsimszabályok szerint alakult a kapcsolattartás, 2024. március

²⁷ Tóth O. (2015)

1-jétől pedig a kategóriaszabályok szerinti gyakoriságban és időtartamban biztosított, mely az alábbi táblázatban került összefoglalásra a részlegre helyezhető I., II. és III. kategória vonatkozásában.

Nem helyezhetők az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték részlegére a IV. és V. kategóriába sorolt fogvatartottak, így ezen kategóriákra vonatkozó kapcsolattartási adatok nem is kerültek feltüntetésre a táblázatban.

Kategória	Látogatófogadás	Telefon	Csomag	Skype
I.	havi 2*90 perc	heti 150 perc	havi 3 fogadás, 3 küldés	heti 2*60 perc
II.	havi 2*90 perc	heti 100 perc	havi 2 fogadás, 2 küldés	heti 1*60 perc
III.	havi 2*60 perc	heti 80 perc	havi 1 fogadás, 1 küldés	havi 3*60 perc
Első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítélték részlege	kategóriának megfelelően + negyedévente 1*60 perc	kategóriának megfelelően + heti 20 perc	kategóriának megfelelően + negyedévente 1 fogadás	kategóriának megfelelően + havi 1*60 perc

2. táblázat: A fogvatartottak kapcsolattartásának gyakorisága és időtartama az első büntényes részlegre helyezhető kategóriák szerint

A törvénymódosítások a kapcsolattartás minden formájában pozitív változást eredményeztek azok időtartamában és gyakoriságában.

Nemzetközi kitekintés

Számos országban léteznek első büntényes részlegek a börtönökben, melyek működése nemzetközi szinten változó lehet, az adott ország börtön- és jogrendszerétől függően.

Egyesült Államok

Az Egyesült Államokban az „*Első alkalommal elkövető program*” (First Offender Program) egy olyan fajta kezdeményezés, ami lehetőséget ad az első alkalommal bűncselekményt elkövetőknek, hogy elkerüljék a büntetőeljárás teljes körű következményeit, bizonyos feltételek teljesítése esetén. Általánosságban ezek a programok – a hagyományos büntetőeljárástól eltérítve – olyan tárgyalás előtti (néha vádemelés előtti) szolgáltatásokba vonják be az elkövetőket, amelyek azon konkrét okokat – például kábítószer-függőséget, a mentális egészségügyi szükségleteket, a bűnözői bandákba való bekapcsolódást, a hajléktalanságot vagy az élelmezési bizonytalanságot – kezelik, amik a bűncselekmény elkövetését kiváltó magatartást idézhették elő.

A programok célja, hogy a vádlottakat felelősségre vonják, miközben megpróbálják távol tartani őket a rendszertől most és a jövőben is.

A hazai rendszertől eltérően, ezeket a programokat a helyi, állami vagy szövetségi szintű ügyészségek működtetik. A vádlottnak önként kell beleegyezni a programon való részvételbe. Ha sikeresen elvégzi, az ügyész elutasíthatja vagy csökkentheti a vádat, illetve dönthet úgy, hogy nem is emel vádat. Nyitva hagyják azonban a vádemelési lehetőséget azok számára, akik megszegik a szabályokat, vagy a programot nem végzik el. Ők rendszerint visszatérnek a kiindulóponthoz és bíróság elé állnak.

Egyes államokban olyan „első bűnözői” programokat írnak elő, mint az alkoholkezelési program az első alkalommal ittas járművezetésért elítélt személyek esetében vagy a kábítószer-problémát megoldó programok. Ezek célja a bebörtönzés elkerülése, miközben az elkövető személyek viselkedési és függőségi problémáival is foglalkoznak.

Az első büntényes programokra való jogosultság államonként eltérő. Engedélyezhetik a tárgyalás előtti elterelési programokat az első alkalommal elítélt, nem erőszakos bűncselekményt elkövetők számára. Azokat célozzák meg, akik kisebb súlyú, kábítószerrel kapcsolatos vagy egyéb nem erőszakos bűncselekményeket követtek el.

Bizonyos államokban a fiatal felnőtt elkövetőkre koncentrálnak (18 és 25 év közöttiek), míg mások az alkohol- és kábítószerfüggőkre összpontosítanak. A programok a kisebb tárgyi súlyú bűncselekményt elkövetőktől egészen a súlyosabb bűncselekményt elkövetőkig is terjedhetnek (például érintett lehet az is, aki löfleggyverrel kapcsolatos cselekményt követett el).

A programok szabályai

Azok a személyek, akik belépnek az első büntényes vagy elterelési programokba, esélyt kapnak arra, hogy elkerüljék a börtönbe kerülést. Ez a lehetőség azonban azt jelenti számukra, hogy akár több éven keresztül szigorú felügyelet alá tartoznak és számos feltételbe bele kell egyezniük, illetve teljesíteniük kell őket ahhoz, hogy részesüljenek a programok kínálta előnyökben. Ilyen feltétel lehet a törvénytisztelő életmód folytatása, hetente vagy havonta a tisztviselőnél történő jelentkezés, az alkohol és a kábítószer fogyasztásának tiltása, a szűrőpróbaszerű alkohol- és drogteszt, az ajánlott kezelésen, tanácsadáson, illetve az oktatásban való részvétel vagy a munkavállalás, továbbá a kártérítés és a gyermektartási díj időben történő kifizetése.

A szabályok és feltételek be nem tartása a programból való kihelyezést vonja maga után és ezután a büntetőeljárást is lefolytatják. Azok kisebb mértékű megszegése esetén azonban lehetőség van egy második esélyre, de ez már sokkal szigorúbb feltételekhez kötött, mint kezdetben.

Szövetségi törvény az első bűntényesről (Federal First Offender Act – FFOA)

Azok a személyek, akiket kábítószerrel összefüggő bűncselekménnyel vádolnak, jogosultak lehetnek az elterelésre a szövetségi első elkövetői törvény²⁸ alapján. A programba belépők bűnösnek vallják magukat, bűnösnek is találják őket, de az ítéletüket hivatalosan nem „jegyzik be” a nyilvántartásba. Egy év próbaidőt kapnak, ami alatt a meghatározott feltételeket teljesíteni szükséges. Ennek sikeressége esetén a bíróság az ítélet bejegyzése nélkül megszünteti az eljárást. Ha azonban a vádlott megszegi a próbaidő alatt a szabályokat, úgy az ügy ítélethirdetéssel folytatódik.

A programok városonként, megyénként vagy körzetenként változnak, a közösség igényétől és az ügyészségtől függően. Nem mindenhol csak a kábítószerrel összefüggő bűncselekményekre összepontosítanak, hanem például a lőfegyver birtoklására, használatára, a szexuális jellegű bűncselekményekre vagy a fiatalkorú bűnelkövetőkre is.

Összességében, ha az állampolgárnak büntetőjogi vádakkal kell szembenéznie, mindeképp konzultálnia szükséges az ügyvédjével, hogy jogosult lehet-e első bűntényes programra vagy bármilyen elterelésre.

A szabályok jelentősen eltérnek egymástól a bíróságok, államok és megyék szerint is.²⁹

Texas

A történelem során a bűnüldöző szervek számára a legégetőbb kérdés mindig a bűnözés csökkentése volt. Ellswort szerint a felnőttkori bűnözés csökkentésének egyik módja a fiatalkorúak bűnözésének csökkentése.³⁰

A 20-as években jött létre a fiatalkorúak igazságszolgáltatási rendszere, az 1930-as években pedig bűnmegelőzési hivatalokat alakítottak ki több nagyvárosban azzal a céllal, hogy a fiatalokat elvonják a büntetés-végrehajtási intézetektől.³¹ Letartóztatás helyett munkaközvetítésbe vonták be őket az említett hivatalokon keresztül.

A második világháború után indult növekedésnek a fiatalkorú bűnözés, mert ez a korosztály elkezdett a szülőktől eltérő kultúrát kialakítani. A 60-as évekre saját társadalmat hoztak létre, saját erkölcsökkel és normákkal.

28 18 U.S.C. § 3607

29 <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/first-offender-programs.html>

30 Ellsworth, T. (1992)

31 Roberts, A. (2004)

A serdülőkort a lázadás és a felnőttek világával szembeni nonkonformitás jellemzi. A negatív csoportnyomás, a lázadó magatartás, a rossz családi kapcsolatok, a szegénység, a kábítószer- és az alkoholfogyasztás mind hozzájárul, hogy a fiatalok bűncselekményt kövessenek el.

Ennek hatására 1967-ben egy bűnözéssel foglalkozó bizottság javasolta, hogy alkalmazzanak megelőzési és elterelési programokat, hogy a fiatalok ne kerüljenek büntetőeljárás alá. Ezt többek között oktatással, rekreációval és munkaközvetítéssel próbálták megvalósítani. Ekkor még nem érték el a várt hatást, ezért a fiatalkori bűnözés emelkedett, melynek értéke 1970-ben volt a legmagasabb. A cél ismét az volt, hogy több programot hozzanak létre, valamint az a javaslat született, hogy az elterelés már a rendőrség szintjén kezdődjön meg, vagyis a rendőrök egyszerűen figyelmeztessék első körben az elkövetőt és küldjék haza a szüleihez ahelyett, hogy letartóztatnák őt. Bevonták tehát a rendőrséget is és több elterelő programot alkottak meg. Texas állam törvényhozása már régen felismerte annak fontosságát, hogy a fiatalkorúakat távol kell tartani a felnőtt bűnelkövetőktől azáltal, hogy engedélyezik a törvények a bűnüldöző szervezetek az első bűnözői programok működtetését.

Minden bűnüldöző szerv alapvető küldetése a bűnözés csökkentése, ezért folyamatosan keresik az innovatív módszereket (első bűnözői program – First Offender Program, FOP) az éves költségvetésük keretein belül.

Ezek a programok jelentős összegű pénzt igényelnek a már amúgy is szűkös helyzetben lévő városoktól. Sok szakértő úgy véli, hogy a fiatalok többször is bűncselekményt elkövetők felnőttként is sorozatbűnözőkké válhatnak.

Az 1900-as évek elején hozták létre az első fiatalkorúak bíróságát, hogy a fiatalok elkerülhessék, hogy a felnőttek számára kialakított rendszerben ítéltessenek felettük.

Arra törekedtek, hogy a fiatalkorúakat kivonják az igazságszolgáltatás alól és a fiatalkori bűnözés megfékezése érdekében jobb módszereket találjanak a felelősségre vonásukra.

Texas állam is lehetővé teszi a fiatalkorúak elterelését, ugyanis meghatározott bűncselekmények elkövetése esetén felajánlják nekik, hogy első elkövetői programban vegyenek részt.

Texas államban nagy hangsúlyt fektettek annak vizsgálatára, hogy a FOP segít-e csökkenteni a bűnözést. A következtetéseket az írott szakirodalomból és a fiatalkorúak elterelési programjairól szóló könyvekből, cikkekből, valamint FOP-ot alkalmazó rendőri szervezetekkel készített személyes interjúkból vonták le. A várt eredmény az volt, hogy a visszaesési arány kisebb lesz azoknál, akik sikeresen elvégeztek egy ilyen programot.

A különböző, első büntényes programokra vonatkozó kérdésekből álló felmérést 21 bűnüldöző szervnek küldték el, amelyek között voltak olyanok, akik alkalmaznak FOP-ot, és olyanok is, melyek nem. A megkérdezettek közül 8 szerv (38%) nem kínál programot a fiatalok elkövetőknek, míg a többi 13 (62%) igen. Utóbbiak közül mind a 13 megköveteli, hogy a szülők valamilyen formában részt vegyenek a programban. Ez lehet a fiatalok szolgálati helyszínre történő elszállítása vagy akár a program tanácsadói részében való teljes részvétel is. Azt, hogy hány órát kell eltölteniük a fiataloknak a programban, az általuk elkövetett bűncselekmény határozza meg. Több szerv megköveteli az elkövetőtől, hogy életvezetési képzést végezzenek, ami magába foglalja többek között a felelősségvállalás, az önbecsülés és a döntéshozatal fejlesztését. A legtöbb bűnüldöző szerv nyomon követi azoknak a fiataloknak a visszaesési arányát is, akik sikeresen befejezték a programot.

A programot kínáló szervek statisztikái azt mutatják, hogy akik sikeresen elvégzik azt, kisebb valószínűséggel kerülnek újra letartóztatásba, mint azok, akik nem végeztek ilyen programot. A FOP-ot végző fiatalok visszaesési aránya 10%, míg azoké, akik nem vettek benne részt, 34,4%.

A programok nagy pénzüsségeket igényelnek a szervektől, de ha mindez sikeres, akkor a költségeket ellensúlyozza a bűnözés csökkenésének eredménye. Kaufman megjegyben úgy vélik, hogy előnyére válik a fiataloknak a közösségi munka, mert látják erőfeszítéseiket. Segítettek például kormányzati épületek, közterületek tisztán tartásában és elhanyagolt temetők megtisztításában. A dallasi rendőrség igazgatója úgy gondolja, hogy az életvezetési készségek elsajátítása javított a legtöbbet az érintettek életén azáltal, hogy megtanította őket a felelősségre és a tiszteletre, ez pedig egész életükben pozitív hatással lehet rájuk.

Vélhetően az ilyen programok valóban megérik a felmerülő költségeket, mivel segítenek csökkenteni a fiatalok bűnözését és lehetővé teszik a résztvevők számára, hogy tanuljanak a hibáikból.

A fiatalok bűnözők gyakran felnőtté válásuk után is folytatják „bűnelkövető útjukat”, ezért a FOP alkalmazása segíthet megtörni a körforgást, így csökkentve a felnőtt- és fiatalok bűnözését. A bűnüldöző szervek így képesek lehetnek arra, hogy korlátozott erőforrásaikat más bűncselekményekre fordítsák. Ahol ilyen programok működnek, ott a közösség lakói kevesebb bűncselekményt tapasztalnak majd a környéken, ezáltal biztonságosabban érzik magukat. A program sikeres elvégzésével a fiatalok remélhetőleg megtanulják, hogy tetteiknek következményeik vannak, ez pedig életük egész hátralévő részében hatással lehet rájuk.³²

32 Lannom, Sally D. (2008)

Az első elkövető programok hatékonysága az évek során alakul ki és folyamatosan monitorozni szükséges őket, felismerni azokat a tényezőket, melyek javításra, fejlesztésre szorulnak, hogy alkalmazkodjanak a változó körülményekhez és igényekhez. Több tényezőt szükséges figyelembe venni a monitorozás közben, többek között a visszaesési arányokat, a reszocializációt, a társadalmi hatásokat és az egyéni eredményeket, azaz a résztvevők személyes tapasztalatait és fejlődésüket a program során.

Javaslatok az első bűncselekményt elkövetők kezelésére

Az első büntényes részleg egy speciális jogintézmény (részleg) a büntetés-végrehajtási rendszeren belül, kifejezetten az első alkalommal bűncselekményt elkövetőkkel foglalkozik. Célja a speciális bánásmód és a visszaesés megelőzése. Ezzel szemben a külföldön működő első elkövetői program egy rehabilitációs, megelőzési kezdeményezés. Célja, hogy az első alkalommal bűnelkövetők elkerüljék a büntetőjogi rendszer következményeit, a börtönbüntetést. A program alternatívát kínál a hagyományos büntetőeljárással szemben. A fő különbség a módszerekben rejlik, a magyar rendszer börtönbüntetéssel jár, az első elkövetői program első körben alternatív szankciót alkalmaz, csökkentve a börtönbüntetések arányát.

Az első büntényes részleg még viszonylag új jogintézmény, számos lehetőséget rejt magában, de szükség lenne több kutatás végrehajtására, hogy következtetéseket lehessen levonni például a visszaesési arányra vonatkozóan.

Ahhoz, hogy az első elkövetői program Magyarországon is sikeres lehessen, szükséges, hogy megfelelően illeszkedjen az ország sajátos jogi, társadalmi és kulturális környezetéhez. A különböző országokban élők kultúrája, értékrendje, normái és a társadalmi egyenlőtlenség mértéke is eltérő lehet, ezek pedig befolyásolhatják a bűnözői viselkedés okait és az elfogadott reintegrációs módszereket, a különféle bűnözési minták pedig a programok céljaira vannak hatással. Fontos, hogy a program megfeleljen a magyar büntetőjog szabályainak, és ezen keretek támogassák azok bevezetését. Tanulmányom nemzetközi kitekintés részében említettem, milyen komoly anyagi vonzata van a programoknak, így hazánkban is fontos a megfelelő anyagi és személyi erőforrások biztosítása.

Ezen felül együttműködőket kell találni a programok megfelelő működéséhez, ideértve oktatási intézményeket, civil és kormányzati szervezeteket, valamint helyi közösségeket. A legfontosabb pedig a programok hatékonyságának mérése és értékelése, hogy a kitűzött cél teljesüljön.

Ha a fiatakorúakat vesszük alapul, esetükben nem biztos, hogy célravezető lehet a börtön elkerülése és az első elkövetői program bevezetése. A legtöbb fiatakorú bűnelkövető hátrányos helyzetű családból vagy gyermekotthonból kerül ki, így például az

a kikötés, hogy a programból a szülők is vegyék ki a részüket, nem feltétlenül vezetne eredményre, vélhetően nem is valósulna meg.

Feltételezhetően a program sikerességét befolyásolná az adott személy elkövetett bűncselekménye, személyisége, családi háttere és együttműködési hajlandósága. Olyan szempontból azonban mindenképp hasznos lehetne, hogy – a korábban említettek szerint – az első alkalommal börtönbe kerülők nem lennének kiteve a börtöntapasztalt fogvatartottaknak, így esély sem lenne arra, hogy a zárt intézeti kultúrát átvegyék, mivel nem kerülnének kapcsolatba azokkal a visszaeső, tapasztalt bűnözőkkel, akik negatív hatással tudnak lenni az első büntényes elkövetőkre.

Ha az érintetteket ilyen típusú programokkal távol tudnánk tartani a börtönöktől, az az intézetek telítettségében is visszaesést eredményezhetne.

Első elkövetői program Magyarországon

Intézetünk kapcsán szeretném megjegyezni, hogy gyakran előfordul, hogy a civil szervezetek elzárkóznak az együttműködéstől, ami esetünkben leginkább a drogrevenüciós részleget érinti, nem pedig az első büntényest, de érdemes említést tenni róla, mert számtalan megkeresés ellenére például a drogambulanciák nem együttműködőek. Feltehetően ebben szerepet játszik az, hogy távol akarnak maradni attól, hogy megismerkedjenek a börtön világával és az itt elhelyezett elítéltekkel, problémáikkal és részt vegyenek azok kezelésében.

Véleményem szerint, ha az első elkövetői program bevezetésre kerülne Magyarországon, célszerű lenne olyan jellegű programokba (alternatív büntetési és helyreállítási) bevonni az első büntényeseket, amelyek által látható lenne a társadalom számára is, hogy képesek változtatni az életvitelükön. Régi épületek, templomok felújításában vehetnének részt vagy közterületek tisztán tartásában. Építőipari tevékenységekkel kapcsolatos programokat lehetne szervezni a részükre, melyekkel szakmailag is fejlődhetnének és szemmel látható eredményt tudnának felmutatni a társadalom számára, alátámasztva azt, hogy szabadságvesztés nélkül is elérheti a büntetés a célját. Fontos, hogy a társadalom ne zárkózzon el vagy ijedjen meg a bűnelkövetőktől (akik sokféle helyzetű és hátterű emberek lehetnek), hanem segítse őket az újrakezdésben. Az ilyen típusú programok alkalmasak lehetnek ennek elősegítésére.

Az olyan jellegű bűncselekményeknél, mint például a járművezetés ittas állapotban, megoldás lehet a bebörtönzés helyett rögtön egy alkoholfüggőséggel kapcsolatos programra beutalni az első büntényes elkövetőt. Ez segíthet neki az alkoholproblémák gyökereinek feltárásában és az alkohol iránti vágy kontrollálásában. A cél lehetne az alkohol nélküli életmód kialakítása. Hasonló jellegű program segíthet a kábítószerfüggőséggel szenvedők esetében is.

Fentieken túl a munkaügyi központok bevonása is eredményes lehet, melyek abba az irányba, arra a munkaterületre, szakmára vagy akár olyan oktatás elvégzésére irányítanak a programok szervezését, ahol segítségre van szükség és erőforrás hiányában szenvednek. Számos elkövető az alacsony iskolai végzettségűek közé tartozik, így ha feltételként oktatási program elvégzése kerülne meghatározásra, úgy sokkal nagyobb eséllyel teljesítenék azt, mint szabad akaratukból.

A programokon való részvétel feltétele hasznosabb lehet, mint rögtön olyan környezetbe kerülni első elkövetőként, ahol börtönrutinnal rendelkező, akár többszörös visszaeső elítéltek között kellene élnie a mindennapjait.

A programok segíthetnek megtanulni, tiszteletben tartani a társadalmi normákat és értékeket, továbbá felelősséget vállalni az elkövetett bűncselekményért és megmutathatják az elkövetőnek, hogyan fogadja el a következményeket, ha szabályt vagy törvényt sért.

Működésükhöz szükséges a folyamatos nyomon követés és ellenőrzés, melyekhez különböző technikai megoldások adhatnak segítséget. Gondolok itt például a GPS-alapú, elektronikus megfigyelő eszközökre (akár okoskarkötőkre), amikkel a mozgás és az érintett által végzett tevékenység folyamatos figyelemmel kísérése könnyen megoldott. Mobilalkalmazásokat lehetne létrehozni, melyek interaktív módon, személyre szabottan nyújthatnának pszichológiai támogatást, továbbá segíthetnének a konfliktusok és a stressz kezelésében. Ezek a technológiák a hagyományos programokat kiegészíthetik és hatékonyabbá tehetik. Azonban fontos, hogy ezen eszközök alkalmazása átgondolt legyen, figyelembe véve a felhasználók jogait és személyes adatainak védelmét.

A siker nem garantált, de az ország körülményeihez és a társadalmi, bűnözési trendhez való alkalmazkodással, megfelelő tervezéssel és végrehajtással a programok pozitív eredményeket is hozhatnak idővel a bűnözés visszaszorításában.

Ha nem szeretnénk eljutni az első bűnelkövetésig, olyan oktatási programokat lehetne kidolgozni, melyek már az iskolában erősítik a konfliktuskezelést, az empátiát és az érzelmi intelligenciát, különösen azokban a közösségekben, melyekben nagyobb valószínűséggel fordul elő bűnözés, és ahol a gyermeknevelés, valamint a szülői készség fejlesztésre szorul, illetve a pozitív életút kialakítása nem elsődleges szempont.

A felsorolt programok és intézkedések kombinációja segítségünkre lehet, hogy hatékonyabban kezeljük az első büntényes elkövetőket vagy a várhatóan első bűncselekményt elkövetőket.

Összességében az alternatív megoldások hatékonyabbak lehetnek az első elkövetőkel szemben, mint a szabadságvesztés-büntetés, mert a börtönöknek gyakran nincs

kapacitása foglalkozni a bűnelkövetés okainak és problémáinak gyökereivel. Ahogy korábban említettem, nagyobb költséget emészthetnek fel az ilyen típusú programok, azonban ez a hosszú idejű szabadságvesztéssel járó költségektől még mindig alacsonyabb lehet.

A programok segítségével a fókusz az emberi fejlődésre és a társadalmi reintegrációra, a biztonságosabb közösség kialakítására helyeződik.

Összegzés

Az országban jelenleg a férfi elítéltek esetében 9, a nőkben pedig 2 intézetben működik az első alkalommal szabadságvesztésre ítélték részlege. Ha Magyarország egészét tekintve nézzük, az összesen 11 részleg nem feltétlenül elég, hiszen az elítéltek az ország különböző pontjairól származnak, így előfordulhat, hogy választaniuk kell, hogy távolabb kerülnek a családjuktól, de elhelyezik őket a részlegen, vagy nem lesznek első büntényes részlegen elhelyezve, azonban közel maradnak a családjukhoz.

A reintegráció és a rehabilitáció kiemelten fontos az első büntényesek esetében. A megfelelő programok segítenek az elítélteknek abban, hogy alternatív megoldásokat alkalmazzanak egy konfliktus esetén, továbbá fejlődjön a problémamegoldó és együttműködő készségük. A sikeres reintegráció kulcsfontosságú az újabb bűncselekmények megelőzése érdekében. A reintegrációs tisztek, a pszichológusok, a pártfogó felügyelők, a lelkészek, a büntetés-végrehajtási személyi állományi tagok és az egyéb szakemberek mind fontos szerepet töltenek be a fogvatartottak életében. Az ő támogatásukkal könnyebben átvészelik a bent töltött időt, segítenek a beilleszkedésben, a szabályok megismerésében és alkalmazásában, a pszichológiai értékelések és az egyéni kezelési tervek, programtervek kialakításában, szociális támogatás nyújtásában és az életvezetési készség fejlesztésében.

Az első büntényesekkel kapcsolatos feladatokra kihívásként lehet tekinteni, mert nehéz az egyensúly megtalálása az elkövetett bűncselekménnyel összefüggő felelősségvállalás, a rehabilitáció és az újbóli integráció iránti elkötelezettség között. Az erőforrások és a támogatás biztosítása fontos az első büntényesek sikeres útjának segítéséhez a bűnözéstől való elzárkózás felé.

A hazai büntetés-végrehajtás mindent megtesz annak érdekében, hogy a részleg eredményesen működjön. Ahogy azt korábban kifejtettem, a legfontosabb az első büntényes elkövetők elkülönítése a börtönrutinnal rendelkező fogvatartottaktól, melynek eredménye lehet a kevesebb fegyelemsértés, mert sokkal megértőbbek, segítőkészebbek egymással, a személyi állománnyal tisztelettudóbbak és a szabályok követése az általános fogvatartotti elhelyezéshez képest itt rövidebb idő alatt beépül a mindennapjaikba,

így megfelelően alakiasak, a zárka- és a körletrendet betartják. A reintegráció egyik legfontosabb alapeleme az elkülönítés, ezért lehet az első büntényes részleg hosszútávon a reintegráció fontos sikereleme.³³

Ugyanilyen sikerelemmé válhat az első elkövetői program bevezetése Magyarországon is – visszaesési kockázat, megelőző hatás és költséghatékonyság szempontjából –, ha a programokat a helyi körülményekre és igényekre szabják, és megfelelő támogatást kapnak intézményi, politikai és társadalmi szinten is.

Minden egyes első bűnelkövető mögött különböző emberi történet rejlik. Ha megfelelő támogatást és segítséget kapnak, a lehetőség ajtaja nyitva áll előttük, hogy sikeres és produktív életet éljenek a társadalomban.

Felhasznált irodalom

- 16/2014. (XII. 19.) IM rendelet a szabadságvesztés, az elzárás, az előzetes letartóztatás és a rendbírásg helyébe lépő elzárás végrehajtásának részletes szabályairól
- 20/2021. (IV. 16.) BVOP utasítás a sajátos kezelési igényű fogvatartottak számára kialakított és az egyéb speciális részlegeken elhelyezett elítéltekkel kapcsolatos feladatok végrehajtásáról
- 50/2020. (X. 16.) BVOP utasítás a büntetés-végrehajtási szervezetben szolgálatot teljesítő pszichológusok szervezeti jogállásáról és a fogvatartottakkal végzett tevékenységéről
- 65/2020. (XII. 12.) BVOP utasítás a szabadságvesztés, az elzárás, a rendbírásg helyébe lépő elzárás, a letartóztatás és a szabálysértési elzárás végrehajtását fogatosító büntetés-végrehajtási intézetek kijelölésének szabályairól szóló 16/2018. (VI. 7.) BM rendelet végrehajtásáról
1978. évi IV. törvény a Büntető Törvénykönyvről, Indokolás
2013. évi CCXL. törvény a büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról
- Albert Fruzsina (2015): A börtönbüntetés hatása a baráti kapcsolatok alakulására. In: Életkeretek a börtönön innen és túl. Szociológiai Tanulmányok, 2015/2., MTA, Társadalomtudományi Kutatóközpont, Szociológiai Intézet, p. 114-138.
- Andrews, D. A. – Bonta, J. L. (2006): The Legacy of D. A. Andrews in the Field of Criminal Justice: How Theory and Research Can Change Policy and Practice. International Journal of Forensic Mental Health, 10:2, p. 78-82.
- Bereczki Zsolt (2000): Speciális csoportok – Az eurokonform büntetés-végrehajtás megvalósításáért. Börtönügyi Szemle, 2000/4., p. 79-81.
- Biró Emese (2015): A fogvatartottak családi kapcsolatainak szerepe a bűnelkövetésben, a börtönlélményben és a reintegrációban. In: Életkeretek a börtönön innen és túl, Szociológiai Tanulmányok, 2015/2., MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, p. 74-110.
- Czenczer Orsolya (2014): A büntetés-végrehajtás jogi szabályozása. In: Ruzsonyi Péter (szerk.): Tendenciák és alapvetések a bűnügyi tudományok köréből, Nemzeti Közszolgálati Egyetem, Rendészettudományi Kar, 2014., p. 231-251.

33 Czenczer O. (2019)

- Czenczer Orsolya (2019): Az alapvető jogok biztosának a Nemzeti Megelőző Mechanizmus keretében végzett vizsgálata egy bv-s szemével. Miskolci Jogi Szemle, 14., 2019/2. különszám, p. 135-146.
- Czenczer Orsolya – Sztodola Tibor (2020): A büntetés-végrehajtási reintegrációs munka jogi és biztonsági vonatkozásai. p. 77-92.
- Czenczer Orsolya – Tolner Anita (2020): Először a rács mögött – gondolatok az első büntényes elkövetők helyzetéről a hazai büntetés-végrehajtási intézetekben. Magyar Rendészet, 2020/4., p. 59-70.
- Eljárásrend az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltk részlegének működtetéséhez
- Ellsworth, T. (1992): Contemporary Community Corrections. Illinois, Waveland Press
- <https://www.nolo.com/legal-encyclopedia/first-offender-programs.html>
- Lannom, Sally D. (2008): First Offender Programs – Win/Win Situation or Free Ride for Juveniles?, Dallas Police Department
- Lekics Tamás – Matovics Csaba (2015): Az egyéniesített végrehajtás a speciális csoportok (részlegek) munkájának tükrében. Belügyi Szemle, 2015/11., p. 53-76.
- Módos Tamás – Gáspár János (2010): Differenciált rezsím a Váci Fegyház és Börtönben. Börtönügyi Szemle, 2010/1., p. 45-66.
- Nagy Tibor (1986): Differenciálás a büntetés-végrehajtásban. Módszertani Füzetek, 1986/2., p. 3-11.
- Pap Attila (2008): Új rezsímszabály az első büntényesek elkülönítésére? Börtönügyi Szemle, 2008/3., p. 79-80.
- Roberts, A. (2004): Juvenile Justice Sourcebook – Past, Present, and Future. New York, Oxford Press
- Rutkai Kata – Sánta Livia (2020, szerk.): Börtönstatisztikai Szemle. Büntetés-végrehajtás Országos Parancsnoksága, Budapest, p. 10.
- Tóth Olga (2015): Rizikótényezők az első alkalommal végrehajtandó börtönbüntetésre ítélt férfiak életútjában. In: Életkeretek a börtönön innen és túl, Szociológiai Tanulmányok (2015/2), MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont Szociológiai Intézet, p. 60-70.
- Turchányi Dóra (2022): Az első alkalommal végrehajtandó szabadságvesztésre ítéltk speciális részlegén elhelyezett elítéltek visszaesési rizikófaktorai – Miben mások, mint az átlag fogvatartotti populáció? Börtönügyi Szemle, 2022/2., p. 85-104.

Fotó: Bv. fotó